

ժողովակներն տեղի հայությունն պատմության ուսումնասիրմանը: Քացի Լվովի մադիստրատի փոխերազրային մասնականներից, հայկական բնակավայրերի մասին արձեքավոր նյութեր են պարունակում նաև Ստանիսլավի, Տերեբովյի, Գալիչի, Բրոդի և այլ քաղաքների մադիստրատների նյութերը:

Լվովի հասարակագիտական ինստիտուտի աշխատակից Յա. Ռ. Գալիչիչը գեկուցում կարդաց «Ուկրաինայի պատմագրության ներդրումը Ուկրաինայի հայկական գաղութների ուսումնասիրման մեջ» թեմայով: Կանգ առնելով տարրեր գաղութների և ուղղությունների մի քանի տասնյակ ուկրաինացի պատմաբանների գործերի վրա, Յա. Ռ. Գալիչիչը լուսարանեց այն նշանակալից աշխատանքը, որ տեղի հայ գաղութների պատմության ուսումնասիրության մագարեզում կատարել են ուկրաինացի գիտնականները ինչպես անցյալում, այնպես էլ սովետական մամանակաշրջանում:

Հայ և ուկրաինական ժողովուրդների պատմական կապերին և եղբայրական բարեկամությանը նվիրված գիտական երկրորդ համաշրջանը իր վերջին նիստում բնգունեց մի շարք որոշումներ, որոնք ուղղված էին գիտա-հետա-

գրական համատեղ աշխատանքները հետագայում էլ ավելի ակտիվացնելու և գործնական գործնելու նպատակին: Մեծիայի մասնակիցները որոշեցին առաջիկայում գումարել հայ-ուկրաինական պատմական կապերին նվիրված երրորդ գիտական համաշրջանը: Նախատեսվում է գրան մասնակից գործնել նաև միութենական սեպուրյիկաների և ժողովրդական գեմոկրատիայի երկրների պատմաբաններին: 1963 թ. գումարվելու է կոորդինացիոն խորհրդակցություն, որը քննարկելու է հայ-ուկրաինական կապերի ուսումնասիրման վիճակը և «Ուկրաինայում հայկական գաղութավայրերի պատմության» պրոտոկոլներ: Այդ աշխատությունը ունեղծվելու է հայ և ուկրաինացի գիտնականների համատեղ քանքերով: Նախատեսվում է նաև հայ-ուկրաինական արխիվային աշխատողների ազնությունը հրատարակել փաստաթղթերի ժողովածուներ: Ուկրաինայում պետք է հրատարակվի տեղի հայկական գաղութներին նվիրված ժողովածու, իսկ Հայաստանում՝ «Հայկական աղբյուրները Ուկրաինայի մասին» ժողովածուն:

Թ. ԳՈՂԵՍՅԱՆ

ԳԵՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏ ՆՎԻՐՎԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ 450-ԱՄՅԱԿԻՆ

1962 թ. գեկտմբերի 25-ին Մաշտոցի անվան Մատենադարանի նիստերի դահլիճում տեղի ունեցավ գիտական նիստ՝ նվիրված հայկական տպագրության 450-ամյակին:

Մատենադարանի գիրեկտոր, պատմ. գիտ. դոկտոր Լևոն Խաչիկյանը բացելով նստաշրջանը կանգ է առնում այն վճռական նշանակության վրա, որ ունեցել է տպագրությունը հայ մշակույթի պահպանման ու զարգացման գործում: XVI դարը շատ ծանր է եղել Հայաստանի համար: Դարամուտրին սկիզբ են առնում Օսմանյան Թուրքիայի և Սեֆյան Բրանի միջև մղվող արյունալի պատերազմները: Ահա այդ ժամանակ էր, որ հեռավոր Վենետիկում սկիզբ է առնում հայկական տպագրությունը, որը այնուհետև ամենադժվարին պայմաններում հետդհետե զարգանում է: Սակայն հայ ժողովուրդը, որ միջնադարի մոայլ պայմաններում գերմարդկային ճիգեր էր գործադրում գրավոր իր մշակույթը պահպանելու և զարգացնելու համար, իսկապես գրքի տեր գարձավ միայն մեր օրերում:

Առաջին գեկուցումը՝ «Հայկական տպագրության 450 տարին», կարդաց բանասիրական գիտ. թեկնածու Արամ Բարախանը:

Մատենադարանի գիտաշխատող Ռաֆայել Խախանյանի գեկուցումը նվիրված էր հայ առաջին տպագրիչ Հակոբ Մեղապարտի անձի և գործունեության հարցերին: Մի շարք հայտնի ուսումնասիրություններից բերված բաղվածքներով գեկուցողը ցույց տվեց, որ բանասերները սահմանափակվել են Հակոբ Մեղապարտի մասին սոսկ տարրեր ենթադրություններ անելով: Բանի որ նրա վերաբերյալ եղած միակ գրավոր տեղեկությունը շատ հակիրճ է, Այդ ենթադրություններից մեկն այն է, որ Հակոբը եղել է վաճառական և շահ ստանալու նպատակով հայերեն գրքեր է պատվիրել իտալական մի տպարանում: Հապճապորեն արված այդ ենթադրությունը՝ անցնելով գրքից-գիրք և չողվածից-չողված՝ դարձել է ամենատարածվածը: Զեկուցողը բազմաթիվ փաստերով ցույց տվեց այդ ենթադրության անհիմն լինելը: Հայ առա-

Վ Ա. Բարախանի գեկուցումը տպագրվում է «Հանդեսի» այս համարում:

ջին տպագրիչի մասին պետք է խոսել միայն իրական աղբյուրների վրա հիմնվելով, իսկ առայժմ ալո աղբյուրներն են Հակոբ Մեղապարտի տպագրած և մեզ հասած հինգ գրքերը և նրանցից մեկի փոքր հիշատակարանը՝ հայ առաջին տպագրիչի կենսագրության վերաբերյալ միակ տեղեկությունը։ Ռ. Իշխանյանը, հիմնվելով XVI—XVII դարերի հայ տպագրիչների գործունեության մանրամասն րենության վրա, մեկնարանում է Հակոբ Մեղապարտի թողած համառոտ հիշատակարանը։ Զեկուցման մեջ վերլուծված էր նաև Հակոբի հրատարակած գրքերի տպագրական արվեստը։ Գրքերի յուրահատուկ, փոքր-ինչ պրիմիտիվ տպագրությունը, նրանց բարձրորակ սրբագրությունը և մի շարք այլ պոլիգրաֆիական հատկանիշներ ցույց տալիս, որ այդ գրքերը կարող են տպագրված լինել միայն հայկական տպաշանում՝ ժամանակի բարձր գրագիտության տեղ մի անձի կողմից, որն անպայման Վենետիկ պետք է եկած լիներ Հայաստանից։ Ռ. Իշխանյանի զեկուցման մեջ բերված փաստական նյութը և եզրակացությունները ուշադրով էին հայ առաջին տպագրիչի անձի հետ կապված մի շարք հարցեր ափսիս խոր պարզարանելու տեսակետից։

Ունեկեղիքները ջերմորեն րնդունեցին Ուկրաինական ՍՄԽ Գիտությունների ակադեմիայի հասարակական գիտությունների ինստիտուտի գիտական աշխատող Յառոսլավ Դաշկևիչին, որը երևան էր ժամանել հատկապես հայկական տպագրության 450-ամյակին նվիրված նստաշրջանին մասնակցելու նպատակով։ Յա. Դաշկևիչը տարիների ընթացքում ուսումնասիրել է Ուկրաինայում գոյություն ունեցած հայկական դպրոցների կյանքը։ Նրա ուշադրության առարկան է եղել նաև XVIII դարի սկզբում Լվովում հիմնադրված հայկական տպարանի աշխատանքը։ Զեկուցողը ի մի էր բերել այն ամենը, ինչ գրականության մեջ սովոր է Լվովի տպարանի և նրա հիմնադիր Հովհաննես Քարմատանենցի մասին։ Այդ տպարանը — նշեց Դաշկևիչը, — Սովետական Միության տերիտորիայում առաջին հայկական տպարանն է եղել։ Վենետիկի Մխիթարյանների գրատանը այսօր էլ պահվում է 1616 թ. Լվովում տպագրված Սաղմոսարանը։ Դա Քարմատանենցի հրատարակած առաջին գիրքն է։ Բացի այդ, հիշատակություն կա նույն տպարանում լույս տեսած մի բժշկարանի մասին, որը, զժրախոսաբար, չի պահպանվել։ Ահա այն ամենը, ինչ մինչև վերջերս հայտնի էր հայկական տպագրության հնագույն կենտրոններից մեկի տված արտադրանքի մասին։ Զե-

կուցողը ունեկեղիքներին է ներկայացնում հետևյալ հետաքրքրական փաստը։ հունդարացի հայագետ Օյուցը վերջերս Հոլանդիայի Լեյդեն քաղաքի համալսարանի գրադարանում գտել է մոռացության մատնված մի գիրք. դա 1618 թ. Լվովի հայկական տպարանում տպագրված հայատառ զփշագերեն մի աղոթագիրք է, որի հիշատակարանում կա տպագրիչ Հովհաննես Քարմատանենցի անունը։ Այդ գյուտը նոր լույս է սփռում Ուկրաինայի Ուկրաինայում եղած հայկական տպագրության վրա։ Յա. Դաշկևիչը հաստատ համոզմունք է հայտնում, որ Քարմատանենցի հիմնած տպարանում հրատարակվել են նաև ուրիշ գրքեր, որոնք, սակայն, չեն պահպանվել մինչև մեր օրերը։ Զեկուցողը տարբեր աղբյուրներից քաղած ուրիշ հետաքրքիր տեղեկություններ է բերում XVII դարի 70-ական թվականներին Լվովում մի նոր հայկական տպարան հիմնադրվելու մասին։ Նա համեմատություններ է անում և գուգահեռներ անցկացնում հայ և ուկրաինական հնագույն տպագրությունների միջև։ Ինչ հայ և թե ուկրաինական գրատպությունը սկիզբ են առել մայր երկրներից դուրս։ Զեկուցողը նմանություններ է գտնում նաև Լվովի հայկական տպարանի գրքերի և նույն ժամանակաշրջանում Լվովում տպագրված Ուկրաինական հրատարակությունների պոլիգրաֆիական ձևավորման միջև։

Վերջին զեկուցողը՝ տպագիր բաժնի նախկին վարիչ Նուշանիկ Շահնազարյանը խոսեց Հայաստանի հողում հիմնված առաջին տպարանի՝ Էջմիածնի տպարանի գործունեության մինչև այժմ անհայտ մի բանի դրվագների մասին։ Զեկուցողը ունեկեղիքների ուշադրությունը ներկայացրեց Ղուկաս Կարնեցի կաթողիկոսի գահակալության ժամանակաշրջանում տպագրված մի բանի գրքեր, որոնք ծանոթ չէին հալ մատենագիտությանը։ Դրանցից է, օրինակ, 1738 թ. հրատարակված Խորհրդատետրը, որի հրաշալի գարդերը հայ տաղանդավոր գրանկարիչ Հարություն Էջմիածնեցու գործն են։

Երեսուր վերջում հանդես եկավ Նրևանի պետական համալսարանի պրոֆեսորը, բանասիրական գիտ. թեկնածու Վաչե Նալբանդյանը։ Նա հայտարարեց, որ հայկական տպագրության 450-ամյակի առթիվ Համալսարանը Մատենադարանին է նվիրում իր գրադարանի ֆոնդերում պահվող 250 ձեռագիր։

Ր. ԱՆԿՐԵԱՍՅԱՆ

— Շ. Շահնազարյանի հաղորդումը տպագրվում է «Հանդեսի» այս համարում։